

Ш. Голлоші. Лушчіння кукурудзи. Полотно, олія, 1885

Ш. Голлоші. Автопортрет. Полотно, олія, 1916

УДК 7.071.1Голлоші(430)

Б 82

Judit BOROS,

*доктор мистецтвознавства,
Національна галерея Угорщини,
м. Будапешт, Угорщина*

HOLLÓSY SIMON

ÉS A NAGYBÁNYAIAK

Борош Ю. Шимон Голлоші та нодьбанці. У статті автор розкриває провідну роль постаті Шимона Голлоші у формуванні відомих митців Угорщини, наголошує на недостатній оцінці його доробку мистецтвознавцями в Угорщині і за її межами. Автор описує основні історичні причини та реалії формування Нодьбанської мистецької колонії, торкається проблем і конфліктів між окремими митцями та Шимоном Голлоші, у результаті чого наставник змушений був шукати нові місця для літніх пленерів, серед яких важливу роль відіграв Тячів.

Ключові слова: Шимон Голлоші, Нодьбанська школа, Угорщина, Тячів, пленер.

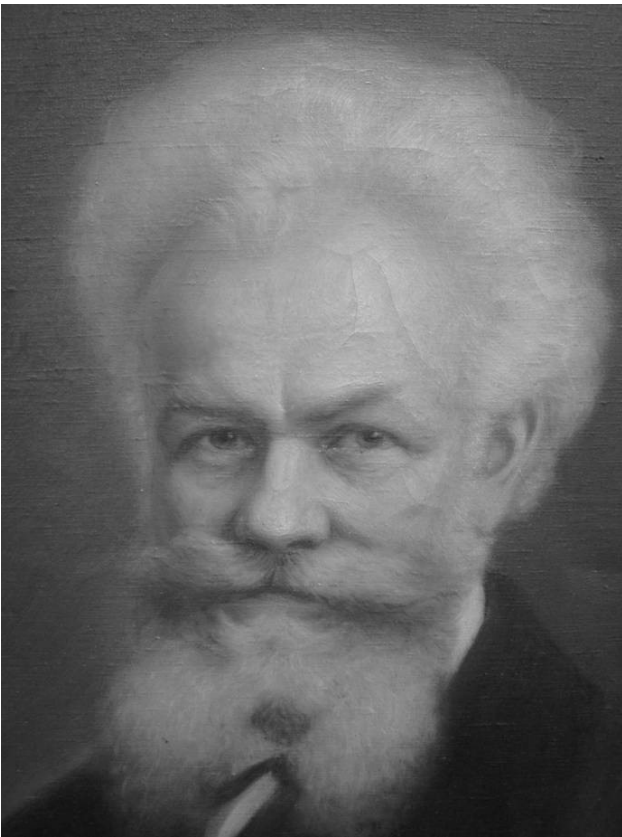
Борош Ю. Шимон Голлоши и нодьбанцы. В статье автор раскрывает ведущую роль фигуры Шимона Голлоши в формировании известных художников Венгрии, отмечает недостаточную оценку его работ искусствоведами в Венгрии и за ее пределами. Автор описывает основные исторические причины и реалии формирования Нодьбанской художественной колонии, касается проблем и конфликтов между отдельными художниками и Шимоном Голлоши, в результате чего наставник вынужден был искать новые места для летних пленэров, среди которых важную роль сыграл Тячев.

Ключевые слова: Шимон Голлоши, Нодьбанская школа, Венгрия, Тячев, пленэр.

Borosh Yu. Shymon Holloshi and Nodban school. The author demonstrates an importance of Shymon Holloshi in the process of formation of famous Hungarian artists, emphasizes underestimation of his work by art experts of Hungary and other countries. The author provides historical reasons and realia of formation of Nodban art school, covers problems and disputes between some artists and Shymon Holloshi resulting in the need to search new places for summer plein-air, and Tiachiv played an important role here.

Key words: Shymon Holloshi, Nodban school, Hungary, Tiachiv, plein-air.

© Юдіта Борош, 2017

Шандор Береги (Самуїл Веббер). Портрет М. Мункачи

Hollósy Simon a magyar festészet történetének egyik legellentmondásosabb személyisége. Remek festő, kiváló pedagógus volt, mégis, talán mert élete nagyrészt külföldön töltötte, nem foglalja el az őt megillető helyet a művészettörténet-írásban. Festészetének ismertsége alig mérhető hírnevéhez. A Hollósy-recepcióban sokkal nagyobb helyet foglal el a szóbeli megnyilatkozásaiból, leveleiből, tanítványi memoárokból származó információk értelmezése, mint életművének elmélyült elemzése.

Jellemző, hogy miközben nevéhez fűződik a nagybányai művésztelep létrejötte, hiszen az ő müncheni iskolájában született meg a nagybányai nyári gyakorlatok gondolata, a „nagybányai stílus” kialakulásában festészetének kevés szerepet játszott. Ráadásul itt érte élete legfájóbb kudarca is, amikor szembesülnie kellett azzal, hogy korábbi tanítványai nem csak eltávolodtak tőle, de számára lényeges kérdésekben szembe is fordultak vele. A róla fennmaradt emlékezések impulzív, szenvedélyes alkatát, a valóság ösztönös, korlátoktól mentes szemléletét és festői újrateremtését hangsúlyozzák, művei viszont egy szigorúan következetes, a festői problémákkal hosszú ideig küszködő, rendkívül tudatos alkotó képét sugallják. A naturalizmus szószólójaként kevés, bár annál jelentősebb naturalista képet festett, és annak ellenére, hogy a leghatározottabban hirdette: egy festő egyetlen igazi „tanítója” a természet lehet, festészetének ezer szálán kapcsolódik az európai festészi hagyományhoz. De az is elmondható, hogy miközben iskoláját rendkívül nagy elismerés övezte, és pedagógiai képességeiről, szuggesztív tanítási stílusáról tanítványai dicsőhimnusokat zengtek, alig került ki jelentős festő a keze alól.

Hollósy müncheni festőiskolája révén került kapcsolatba azokkal a fiatal magyar festőkkel, akikkel 1896-ban megalapította a nagybányai művésztelepet. Az iskola 1886-ban alakult, amikor két sikeres kép, a *Tengerihántás* és a *Merengő* létrehozása után barátai arra bíztatták, hogy alapítson egy szabadiskolát. Hollósy eleinte a Bajor Királyi Képzőművészeti Akadémiára készülő fiatalok felkészítését vállalta, de rövid időn belül sokan iskolája kedvéért hagyták ott az akadémiát. Tanítványai között számos magyar volt, de a többség a világ különböző országaiból Münchenbe sereglő művésznövendékek közül került ki. Ez a nemzetközi jelleg határozta meg az iskola szellemiségét, ezt hozta magával Hollósy Nagybányára is a kolónia első hat évében.

Kezdetben csak a Hollósy-iskola nyári, plein-air gyakorlataihoz keresett alkalmas helyszínt Magyarországon. Az előzményekhez tartozik, hogy 1894-ben Hollósy-t felkérték Budapestről egy művészeti akadémia tervezetének elkészítésére. A csapongó, szabad szellemű mester ötletekben gazdag, de formailag aligha megfelelőnek ítélt tervezetét azonban nem fogadták el, így Hollósy Nagybányán remélte megvalósítani elgondolását, amelynek legfontosabb célkitűzését – a természet után való festést – inkább valóra lehetett váltani egy deszkából ácsolt kerti pavilonban, mint egy kőből épült tekintélyes palotában. A hegyek alatt meghúzódó kis bányászvárost két korábbi, nagybányai származású tanítványa, Thorma János és Réti István ajánlotta Hollósynak, aki máramarosszigeti lévén, örömmel készült a szülőföldjéhez közeli helyre. Amikor már körvonala-zódni kezdett a leutazás, Hollósy meghívta a baráti köréhez tartozó, Münchenben élő festőket, hogy csatlakozzanak a társasághoz. Így került Nagybányára Ferenczy Károly, aki az évek folyamán a nagybányai művészet emblematikus alakjává vált, vagy Iványi Grünwald Béla, aki a Hollósy-iskola társtulajdonosaként ment az iskolával.

Hollósy deklarátív művészeteszménye egész élete során a naturalizmus volt, ami azt jelentette volna, hogy mellőzve mindenfajta kialakult látásmódot és ahhoz kapcsolódó formanyelvet, egy festő kizárólag a személelő táruló természeti látvány (ebbe beleértették az emberi alakot is) megfigyelése, rajzolása majd festése által alakítja ki saját, objektivitásra törekvő – a személyiség szubjektív „szűrőjét” mellőzni mégse tudó, ezért egyéni – festésmódját. E célkitűzés önmagában is ellentmondásos, hiszen egyetlen festő sem tudja teljesen elfelejteni amit felkészülése idején tanult. A festészet nyelvi elemei, melyekkel a legeredetibb festők is dolgoznak, óhatatlanul az egyetemes (ez esetben európai) festői hagyományban gyökereznek. Ha valaki mindenféle képzettség nélkül, pusztán az előtte álló természeti vagy tárgyi motívumok lerajzolásába/festésébe kezd, mesteri irányítás nélkül nem jut messzire. A magyar festészet igazi „barbár zsenije”, Csontváry Kosztka Tivadar is hosszabb időt töltött előbb Rómában, ahol nem tanult ugyan festeni, de annál inkább látni, majd Hollósy szabadiskolájában, a karlsruhei és a düsseldorfi akadémián, illetve a párizsi Julian akadémián. Hollósy naturalistának mondott képei is számos „elődöt” tudhatnak magukénak. Így legjelentősebb korai

műve, a *Tengerihántás* Wilhelm Leibl átgondolt, Holbein és Dürer festői nyelvezetét felhasználó látásmódját követi. A látszólag spontán kompozíció Rubens egyik Münchenben őrzött, Leibl által is interpretált képeinek, a *Vadászjelenet*nek alapsémájára épül. A *Meregő* és az azt követő évek életképei ezzel szemben Rembrandt, illetve a holland zsánerfestészet hagyományából merítenek. Tanítás közben (a tanítványok visszaemlékezéseiből tudjuk), illetve leveleiben Hollósy számos olyan festőt sorolt fel, akinek munkái valamilyen módon fontosak voltak számára, így Holbein, Rembrandt, Velasquez, Ribera, Manet, Leibl, Menzel, Millet, Bastien-Lepage nevét többször említette. Pályája második felében Goya és Cézanne műveire hivatkozott leggyakrabban. A magyar festők közül Szinyei Merse Pált és Mednyánszky Lászlót becsülte a legtöbbször.

A nemzeti művészet megteremtésének gondolata az 1880-as évek végén és az 1890-es évek első felében foglalkoztatta. A későbbiekben Hollósy leginkább egy etikai értelemben vett igazság megragadására törekedett, erre buzdította növendékeit is. A naturalizmus valóságosságának is ez lett volna a célja. Szembeszállni a művészeti akadémiákon elsajátítható, és a hivatalos kiállítóhelyeken díjazott „hazugsággal”, a sokat ismételt formák kiüresedett sematizmusával. Határozottan ellenezte a „fejből festett dolgokat”, kizárólag a model tüzetes megfigyelésén alapuló festési gyakorlatot fogadta el. Ugyanakkor kívánatosnak tartotta, hogy egy jól megrajzolt tanulmány után a festő készítsen egy gyors vázlatot ugyanarról a modelről fejből, mintegy rögzítve annak formai szerkezetét. Az alkotói folyamatot a látottak valóság-hű újjáteremtésének de nem másolásának tekintette. Ezt azonban csak igazán tehetséges tanítványai értették meg. A többség elvesztett a legapróbb részletekig menő naturalista formaelemzés útvesztőjében.

Életvitelében is ezt az „őszinteséget”, meg nem alkuvást képviselte. A polgári külsőségekkel szemben a bohém szabadságát, egyéni értékrendszerének érvényesítését hirdette. Kompromisszumot nem ismerő magatartása számos konfliktusba keverte, mind a hétköznapi élet, mind a művészeti közélet terén.

Hónapokig tartó előkészületek után a Hollósy-iskola és a hozzá csatlakozott, már nem növendék festők (Ferenczy Károly, Iványi Grünwald Béla, Réti István, Thorma János, Csók István) 1896 májusában, rövid budapesti megszakítás után érkeztek Nagybányára. Az utazást szuggesztív képből örököltette meg Réti István a nagybányai művésztelepről publikált monográfiájában. Az első nyár jórészt a tájjal való ismerkedéssel telt. A következő hat évben Hollósy rendszerint május körül érkezett Nagybányára és októberig maradt a művésztelepen. Idejét majdnem teljes egészében a tanításnak szentelte, esténként pedig a helyi kávéházban művészeti vitákat folytatott barátaival és tanítványaival. 1897-ben és '98-ban a Hollósy-iskola növendékei és a szabad nagybányai művészek együtt állítottak ki a régi Múcsarnok termeiben. A kiállítások meglepetést okoztak a nézőknek, akritikai visszhang vegyes volt. 1899-ben azonban már nem kaptak külön termet, képeiket beolvasztották a Múcsarnok rendes évi kiállításának anyagába. Tiltakozásképpen ettől

kezdve Hollósy és iskolája külön kiállításon, a Nemzeti Szalonban mutatta be az évi termést Budapesten. Mindez azonban egyre fokozódó ellentétekhez vezetett Hollósy és a művésztelep vezető festői között, ami, tanári munkája fölött további akadályokat jelentett Hollósy számára a független, szabad alkotás gyakorlásában.

A nagybányai években Hollósy nagyon keveset festett. Mégis, az 1898-ban készült *Zászlótartó* ismeretében elmondható, hogy más úton, mint Ferenczy, de ugyanolyan messze jutott a plein air festés gyakorlásában, mint kollégája. A kép a *Rákóczi induló* című kompozíció egy részletének külön megfestett változata. A *Rákóczi induló* témája az 1895-ben festett *Kossuth-nótában* merült fel először, kibontakozásában szerepet játszott Hollósy elmélyülése Kiss József *Tüzek* című versének gondolatvilágában. Kiss József költő 1896 nyarán látogatta meg a nagybányai kolóniát, majd felkérte a festőket következő kötetének illusztrálására. Hollósy az *Egy szőke asszony* és a *Tüzek* illusztrálását vállalta. E gyűjtőhangú költemény, mely oly sokban emlékeztetett Petőfi Sándor verseire, valóban ihletet adhatott a felhevült tömeg forradalmi indulatát és egyben örök vereségét és keservét kifejező Rákóczi-nóta képi megjelenítéséhez. Érdemes felidézni a vers azon szakaszát, amely mintha húsz évre előre meghatározta volna Hollósy e soha be nem fejezett – mert be nem fejezhető – kompozíciójának egyre radikalizálódó változatait: *Ha összeomlik mindaz, ami korhadt, / Mi évezredek véres bálványa volt, / És oduikból elővánszorognak / A rászédett, a megcsalt milliók... / Látom mozdulni – látom keveredni – / Egy új Marseillaise gyűjtő hanginál, / Az ócska tetőkbe üszköket vetni, / Míg az utolsó is véres lángban áll!* Hollósy monográfiája, Németh Lajos realista műveknek nevezte a *Rákóczi induló* változatait, mert, mint írja „a realizmus nem forma, hanem a valóság lényegi összefüggéseinek művészi sűrítése” – és tegyük hozzá, minden esetben társadalomkritikai indíttatású. E vonásaiban különbözik gyökeresen a naturalizmustól. Hollósyt élete végéig foglalkoztatta a téma. Számtalanszor úgy érezte, mindjárt megvan, sikerült megfestenie a lelkében élő víziót, majd az eredménnyel mégis elégedetlenül újrafestette, vagy újrazodta. A kép 1900 utáni változatait, sajnos, csak fekete-fehér reprodukciókból ismerjük. Csak remélni lehet, hogy idővel előkerül valamelyik, de az sem zárható ki, hogy Hollósy többi hagyatéki képével együtt ezek is elpusztultak.

1901 őszén, a kiéleződött elvi ellentétek és az anyagi természetű nézeltetérek miatt, amelyek Hollósy magánéletét is érintve párbajhoz vezettek, Hollósy végleg elhagyta Nagybányát. 1902-ben Ferenczy Károly, Réti István, Thorma János és Iványi Grünwald Béla megalakította Nagybányai Festők Társaságát és átvette a szabadiskola vezetését.

Hollósy 1901 őszétől folytatta rendes müncheni életét. Megrendeléseket kapott, vezette iskoláját és különösen nyaranta, festett. 1902-től új magyarországi helyszínekre vitte tanítványait: 1902-ben a balatonparti Fonyódon, 1903-ban az erdélyi Vajdahunyadon, 1904-től, két év kivételével a tiszamenti Técsőn dolgoztak. 1913-ban szülővárosába, Máramarosszigetre, 1915-ben a Kozsvár melletti Gyaluba vitte iskoláját. Hogy a több

éves ismétlődés ellenére sem érezte igazán jól magát Técsőn, jelzik a különböző városokkal, mint lehetséges helyszínekkel, folytatott tárgyalások. Így felmerült Visk, Debrecen, Szeged, és mint láttuk, megvalósult, de nagy csalódást okozott Sziget. A háboru kitörése megrendítette és elkésértette Hollósyt. 1917 tavaszán úgy érkezett Técsőre, hogy élete hátralevő részében ott marad. Nem tudhatta, hogy ez az idő már nagyon rövid. Újra akarta festeni a *Rákóczi* indulót, de további figurális képtervei is voltak.

1918. május 8-án hunyt el.

FORRÁSOK:

Hollósy Simon levelei a MNG Adattárban és az OSzK Kézirattárban.

Hollósy Simon levelezéséből. *Nyugat* 1918. (XI. Évf. 24. sz.) 835-852.

Rózsaffy Dezső: Hollósy Simon és iskolája. In: *Műbarát* 1922. 169-179.

Radocsy Dénes: Hollósy Simon leveleiből. In: *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve 1951*. Budapest, 1952. 173-181.

Soltész Zoltánné: Hollósy Simon leveleiből. In: *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve 1953*. Budapest, 1954. 173-181. 613-633.

Borghida István: A nagybányai „szakadás” Hollósy Simon leveleinek tükrében. In: *Képzőművészeti Írások*. Szerk. Kántor Lajos. Budapest, 1984. 31-37.

IRODALOM

Felvinczi Takács Zoltán: *Hollósy Simonról*. Különnyomat az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei I. kötetéből. Budapest, 1918.

Réti István: A nagybányai művésztelep, Kulturtrade, Budapest, (1954) 1994.

Németh Lajos: Hollósy Simon és kora művészete. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1956

Németh Lajos: Hollósy Simon műveinek jegyzéke. In: *Művészettörténeti tanulmányok. A Művészettörténeti Dokumentációs Központ Évkönyve 1956-1958*. Budapest, 1960

Felvinczi Takács Zoltán: Hollósy Simonról. In: *Művészettörténeti Értesítő* 1961. (2-4. sz.), 1962. (2-3.sz.), 1963, (2. sz.)

Mezei Ottó: *Nagybánya. A hazai szabadiskolák múltjából*. Budapest, 1983.

Şorban, Raoul: *O viaţă de artist între München şi Marureş*. Bucureşti, 1986.

Boros Judit: Hollósy Simon művészi hitvallása levelei tükrében. In: *Nagybánya művészete*. Kiállítás a nagybányai művésztelep alapításának 100. évfordulója alkalmából. Sorozatszerkesztő: Nagy Ildikó. Szerk. Csorba Géza – Szücs György. Az MNG és a Pannon GSM közös kiadványa. Budapest, 1996.

Boros Judit – Szücs György: *A nagybányai művésztelep*. Litera-Veres Kiadó, Székelyudvarhely, 2008. 08.

Szöllősy Tibor: *Hollósy Simon Máramarosban*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2008.

Az utolsó két mondat idézet Paul Auster: *Holdpalota c. regényéből* (Ford. Vághy László. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006. 272.)

Стаття надійшла до редколегії 27 березня 2017 р.

Шимон Голлоші з учнями. Мюнхен, 1894. Зліва направо: перший – Чонтварі Костка Тівадар, восьмий – Шимон Голлоші, одинадцятий – Олександр Мурашко (?)

Шимон Голлоші з колегами та друзями в Нодьбані (1897). Стоять: Шандор Нілоші, Юлій Серемлеї, Шандор Кубіні, Бейла Івані Гюнвальд, Іштван Рейті, Шимон Голлоші. Передній ряд: Валер Ференці, Кароль Ференці, Бейла Хорті, Цезер Геррер, Павел Бенеш

Дюла Вароді. Автопортрет